

آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی

عنوان پژوهش

بررسی مفهوم «حقوق مالکیت فکری»

شماره مسلسل: ۱۳۹۴۰۱۳۵

تاریخ: ۱۳۹۴/۰۸/۰۹

شناسنامه

عنوان:

**آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی
بررسی مفهوم «حقوق مالکیت فکری»**

مؤلف:

**زهرا بهادری جهرمی
حکیمه محمدی**

ناظر علمی:

علی بهادری جهرمی

دفتر مطالعات نظام سازی اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۹۴۰۱۳۵

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۰۸/۰۹

پژوهشکده شورای نگهبان

۲	مقدمه
۳	چکیده
۴	درآمد
۴	۱- مفهوم شناسی
۴	معنای لغوی
۵	معنای اصطلاحی
۶	۲- مفاهیم مرتبط
۶	حقوق پدید آورنده اثر فکری
۸	۳- تاریخچه اجمالی
۹	۴- اقسام حقوق مالکیت فکری
۱۰	۴-۱. مالکیت ادبی و هنری
۱۰	۴-۱-۱. حق مؤلف
۱۱	۴-۱-۲. حقوق مجاور
۱۱	۴-۲. مالکیت صنعتی
۱۲	۴-۲-۱. اختراع
۱۳	۴-۲-۲. علامت تجاری
۱۳	۴-۲-۳. طرح صنعتی
۱۴	۴-۲-۴. نشانه جغرافیایی
۱۵	۴-۲-۵. اسرار تجاری
۱۶	۴-۳. نرم افزار
۱۶	۵- مبانی حقوقی و فقهی
۱۶	۵-۱. مبانی حقوقی
۱۸	۵-۲. مبانی فقهی
۱۸	۵-۲-۱. سیره عقلا
۱۹	۵-۲-۲. تلازم عقل و شرع
۱۹	۵-۲-۳. برگرفته شدن مشروعیت مالکیت فکری از عمومات و اطلاعات
۲۰	۵-۲-۴. حرمت مال و عمل مسلمان
۲۰	۵-۲-۵. قاعده لا ضرر
۲۱	۶- مالکیت فکری در نظام حقوق داخلی
۲۱	۶-۱. وضعیت حقوقی مالکیت فکری در ایران
۲۳	۶-۲. نقد و تحلیل وضعیت نظام حقوق داخلی
۲۵	۷- جمع بندی
۲۵	۸- منابعی جهت مطالعه بیشتر
۲۵	الف - کتب
۲۷	ب - مقالات
۲۹	۹- منابع

مقدمه

در تحقیق و تتبع پیرامون هر گرایش علمی، گام اول آشنایی با مفاهیم پایه‌ای آن علم است. حقوق عمومی به عنوان شاخه و گرایشی از علم حقوق از این قاعده مستثنی نیست و آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی درگاهی برای ورود و اظهارنظر در موضوعات مرتبط با آن می‌باشد.

از سوی دیگر تأسیس حکومتی بر مدار مختصات اوامر الهی نیازمند به نهادها و سازوکارهایی متناسب با آن است. بر این اساس نظام‌سازی اسلامی پس از تشکیل حکومتی بر مبنای اصول و احکام شریعت مقدس اسلامی ضروری به نظر می‌رسد. حرکت در مسیر این امر مستلزم آشنایی با مفاهیم علمی، مطالعه مبانی و نقد و بررسی آنها بر اساس اندیشه ناب اسلامی است. در این میان مفاهیم حقوق عمومی به عنوان گرایش تخصصی رشته حقوق که به بررسی کلان موضوعات مرتبط با حوزه حکومت و حدود اختیار آن، روابط مردم با فرمانروایان و مباحث مشابه آن می‌پردازد از اهمیت والایی برخوردار است.

در همین راستا، موضوع بازخوانی مفاهیم حقوق عمومی در دستور کار دفتر مطالعات نظام‌سازی اسلامی مرکز تحقیقات شورای نگهبان قرار گرفته است. هدف از این امر آشنایی با تعاریف مفاهیم، تاریخچه، اقسام و انواع، بررسی مبانی آن در حقوق موضوعه و مطالعه تطبیقی با مبانی اسلامی و بررسی موضوع در قوانین و سازوکارهای حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران و ارائه نقد و تحلیلی اجمالی از آن است تا به این واسطه گام نخست در عرصه نظام‌سازی اسلامی برداشته شود.

حقوق مالکیت فکری، Intellectual property، الملكية الفكرية

چکیده

در جهان امروز حمایت از حقوق مالکیت فکری پشتوانه‌ای ضروری برای گسترش دانش و فناوری و همچنین جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در جهت رونق اقتصادی کشورهاست و دولت‌ها گریزی از وضع قوانین داخلی از یک سو و پذیرش معیارهای بین‌المللی از سوی دیگر ندارند.

به منظور شناخت دقیق مفهوم حقوق مالکیت فکری پس از بررسی اجمالی تاریخچه و کلیات این حقوق به معرفی شاخه‌های اصلی و انواع آن می‌پردازیم و در ادامه ضمن بررسی مبانی حقوقی و فقهی حمایت از موضوعات مورد حمایت در حقوق مالکیت فکری، وضعیت حقوق ایران را در این زمینه بررسی خواهیم کرد.

کلید واژگان

مالکیت ادبی و هنری، مالکیت صنعتی، حقوق مادی، حقوق معنوی، حق اختراع، حق مؤلف، طرح صنعتی، علامت تجاری، حقوق مجاور

درآمد

حقوق مالکیت فکری حقوقی هستند که صیانت و حفظ منافع تولیدکنندگان اموال فکری را هدف خود قرار داده‌اند و از این طریق در تلاشند تا برای تولیدکنندگان آثار علمی و ادبی و هنری که در قالب اموال فکری هستند انگیزه‌های کافی ایجاد نمایند. اموال فکری اموالی هستند که برخلاف اموال فیزیکی پایگاه مادی ندارند و به همین واسطه بیشتر از اموال فیزیکی در معرض نادیده گرفته شدن رابطه مالکیت بین آنها و پدیدآورندگانشان هستند.

عدم وجود حمایت‌های حقوقی مناسب از اموال فکری-علی‌الخصوص در حوزه صنعتی- نه تنها انگیزه فعالان داخلی را از بین میبرد بلکه مانع از سرمایه‌گذاری‌های خارجی در داخل نیز می‌شود؛ چرا که دارندگان اموال فکری با صدور کالاهای خود به سایر کشورها نیز خواستار حمایت از حقوق خود هستند تا سوءاستفاده‌گران امکان کپی برداری از تلاش فکری آنها و قبضه نمودن بازار اثر آنها را نداشته باشند.

به این منظور در این مقاله به دنبال این هستیم تا پس از بررسی و مطالعه مفهوم مالکیت فکری و تاریخچه آن، به بررسی شقوق و انواع آن بپردازیم. در نهایت نیز سعی خواهد شد تا با بررسی وضعیت حقوقی ایران در این زمینه راهکارهایی برای رفع نواقص و بهبود مقررات در این زمینه ارائه دهیم.

۱- مفهوم شناسی

معنای لغوی

مالکیت فکری معادل عبارت Intellectual Property در انگلیسی است. واژه Property در زبان انگلیسی هم به معنای «حق مالکیت» به کار می‌رود و هم به معنای «مال» و «شیء» که مالکیت به آن تعلق می‌گیرد. کلمه Intellectual نیز هم به معنای فکری، ذهنی و عقلانی و هم به معنای معنوی و نامحسوس و غیر مادی است. مالکیت به معنای مالک بودن و در اصطلاح حقوقی حقی است که انسان نسبت به شیء دارد و می‌تواند هر گونه تصرفی در آن بکند به جز آنچه که مورد استثنای قانون است. (معین، ۱۳۴۵: ۳۷۱۲). حق استعمال و بهره‌برداری و انتقال یک چیز به هر صورت مگر در مواردی که قانون استثنا کرده باشد. در قانون مدنی ایران مالکیت فقط در مورد عین

استعمال نشده است. در اصطلاح فقه هر سلطه قانونی را ملک نامند و مالکیت صفتی است که از این نظر بکار می‌رود. لذا گفته اند: مالکیت خانه، مالیک حق تحجیر، مالکیت منافع و غیر. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۱: ۶۸۴)

معنای اصطلاحی

تاکنون از مالکیت فکری تعاریف متعددی صورت گرفته است که ناشی از تنوع مصادیق و تفاوت مبانی حقوقی آن است. در کنوانسیون‌ها و موافقت‌نامه‌های مربوطه نیز تعریف جامع و مانعی از این حقوق داده نشده، بلکه اغلب مصادیق آن برشمرده شده و سپس حدود و ثغور حقوق مترتب بر آن‌ها مشخص شده است. با این حال به طور کلی می‌توان گفت: "مالکیت فکری عبارت است از حق پدید آورنده نسبت به همه گونه بهره برداری اقتصادی به صورت انحصاری و موقت از اثر فکری غیر مادی مستند به پدید آورنده و در اشیای قابل لمس و مشاهده نمود پیدا می‌کند." (حکمت نیا، ۱۳۸۷: ۳۴-۳۵)

برخی از حقوق‌دانان اصطلاح «مالکیت‌های فکری» را مناسب تشخیص داده‌اند و معتقدند که کلمه معنوی در لغت مقابل مادی و بیرونی می‌باشد حال آنکه منشأ این حقوق فکر و اندیشه و تعقل انسان‌ها است. (امامی ۱۳۷۱: ۱۹) و این احتمال نیز وجود دارد که با حقوق معنوی که یکی از شقوق حقوق دارنده اموال فکری است اشتباه گرفته شود. تعداد دیگری از حقوق‌دانان اصطلاح «حقوق مالکیت معنوی» را مناسب‌تر می‌دانند و معتقدند که همه موضوعات مالکیت‌های معنوی الزاما در اثر فکر و اندیشه ایجاد نمی‌گردد، بلکه برخی از آنها تنها به لحاظ اینکه وجود مادی ندارند، در این مقوله جای می‌گیرند (صادقی نشاط ۱۳۷۶: ۵۳) مانند علائم تجاری یا نشانه‌های جغرافیایی.

درباره ماهیت حقوق فکری نظریات مختلفی ابراز شده است. بنا بر نظر اکثریت، ویژگی‌های حق بر حقوق مالکیت فکری انطباق دارد و از آن‌جا که این حقوق بسیاری از ویژگی‌های مال (ارزش اقتصادی داشتن، امکان نقل و انتقال و...) را دارند، می‌توان بر آن بود که این حقوق، مال هم به‌شمار می‌روند. طبق نظر غالب در حقوق ایران و فقه اسلامی، حقوق فکری حقی عینی و از نوع حق مالکیت است. (عربیان، ۱۳۸۲: ص ۱۵)

۲- مفاهیم مرتبط

حقوق پدید آورنده اثر فکری

مالکیت در اموال فکری، ویژگی‌های خاصی دارد که در برخی موارد آنها را از سایر اموال جدا می‌کند. یکی از این تمایزات ماهیت دو گانه حقوق این اموال است، به طوری که علاوه بر حق مادی، مالک دارای حق معنوی نیز هست. اکثر نظام‌های مالکیت فکری این حقوق را برای پدید آورنده قائل شده اند: حقوق مادی (اقتصادی) و حقوق معنوی (اخلاقی). (زرکلام، ۱۳۸۷: ۱۰۶)

حقوق مادی (اقتصادی)

حق مادی، حق انحصاری بهره برداری از اثر فکری است. از مظاهر حق مادی می‌توان حق تولید و ساخت، فروش و عرضه برای فروش، حق انتقال و به رهن گذاشتن، حق واردات و حق اعطای مجوز بهره برداری در مالکیت‌های صنعتی و حق نشر و تکثیر، حق عرضه و اجرا، حق اقتباس و تلخیص و تبدیل، حق ترجمه، حق استفاده از پاداش، و حق تعقیب در آثار ادبی و هنری را نام برد. (کلمبه، ۱۳۸۵: ۱۰۶-۱۶۰) در واقع مجموعه حقوق مالی است که به مؤلف یا صاحبان حقوق امتیاز انحصاری تجویز یا منع هر شیوه بهره برداری را اعطا می‌کند. (ماری کرنو، ۱۳۹۰: ۱۶۵)

ویژگی‌های حقوق مادی: ۱- قابل نقل و انتقال بودن (انتقال اختیاری یا قهری) ۲- موقتی بودن: حقوق مادی محدود به زمان معین است (حکمت نیا، ۱۳۸۷: ۴۶) که به قانون هر کشوری وابسته است. علت موقتی بودن حقوق مادی برقراری تعادل بین منافع فرد و اجتماع است؛ بدین ترتیب هم پدید آورنده‌ای که به تنهایی امکان حفاظت از اثر فکری خود را ندارد مورد حمایت قانونگذار قرار می‌گیرد و هم اجتماع از مزایای آفریده فکری بهره‌مند خواهد شد و از انحصار جلوگیری به عمل خواهد آمد. به همین دلیل است که در حوزه مالکیت صنعتی حمایت تنها محدود به کشوری است که مال فکری در آن ثبت شده است و در حوزه ادبی و هنری نیز قوانین اکثر کشورها حمایت را محدود به آثاری می‌دانند که برای اولین بار در آن کشور منتشر شده باشند. (کنوانسیون برن: جزء ب، بند ۳)

حقوق معنوی (اخلاقی)

برای پدید آورنده یک اثر فکری حقوق غیر مادی نیز وجود دارد که مرتبط با

شخصیت پدیدآورنده است. این حقوق در صورت ورود مال فکری به حوزه عمومی، متعلق به دارنده باقی خواهند ماند. از مظاهر حق معنوی می‌توان به حق نام، حق افشا، حق رعایت حرمت و تمامیت اثر و حق پشیمانی اشاره کرد. (زرکلام، ۱۳۸۷: ۱۱۰)

ویژگی‌های حقوق معنوی

۱- وابسته بودن به شخص حقیقی: اثر از حیث اخلاقی و معنوی همواره با نام پدیدآورنده همراه خواهد بود حتی اگر دارنده حقوق مادی اثر شخص حقوقی باشد.

۲- غیر قابل انتقال بودن: حقوق معنوی را نمی‌توان از طریق قرارداد به دیگری انتقال داد.

۳- دائمی بودن: حقوق معنوی پدیدآورنده محدود به زمان و مکان نیست و به مرور زمان نیز ساقط نمی‌شود. بنابراین اگرچه در حقوق مادی حمایت محدود به اولین محل انتشار اثر است، ولی در مورد حقوق معنوی این حمایت به طور کامل نسبت به همه آثار اعمال می‌شود. (امانی، ۱۳۸۷: ۶۳)

سرزمینی بودن حقوق مالکیت فکری

حقوق مالکیت فکری اساساً یک حق سرزمینی است. چرا که در سرزمین‌ها و قلمرو جغرافیایی خاصی قابل اعمال و اجرا می‌باشند. (مهدی زاده، ۱۳۸۹: ۳۹)

در گذشته محدوده حمایت از آفریده‌های فکری، به سرزمین و کشور پدیدآورنده و یا محل ثبت منحصر می‌شد، ولی با تصویب معاهدات دوجانبه و چند جانبه به خصوص کنوانسیون پاریس، کنوانسیون برن و موافقتنامه تریپس و پذیرش اصل رفتار ملی در آنها، حمایت از حقوق مالکیت فکری، مرزهای داخلی را درنوردید و جنبه فراملی پیدا کرد. اصل دولت کامله الوداد اعمال تبعیض میان صاحبان حقوق مالکیت فکری از ملیت‌های مختلف را ممنوع می‌دارد و به عبارتی هر کشور عضو را موظف می‌کند بهترین رفتاری را که در خصوص صاحبان حقوق مالکیت فکری اعمال می‌کند، به دیگر صاحبان حقوق مالکیت فکری از هر کشور عضو دیگری که باشند تسری دهد. (موافقت نامه تریپس، ۱۹۹۵، ماده ۴)^(۱)

با این حال بعضی از موضوعات و مصادیق حقوق مالکیت فکری مانند حق

۱ موافقت نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری مصوب ۱۹۹۵ سازمان تجارت جهانی که ازین پس تریپس خوانده می‌شود.

اختراع، علامت تجاری و طرح‌های صنعتی، صرفاً در کشورهایی مورد حمایت قرار می‌گیرند که در آنها ثبت شده باشند. بنابراین، پدید آورنده و یا دارنده‌ای که مراحل ثبت را طی نکرده و گواهی‌نامه‌های مربوطه در کشور مورد نظر خود را دریافت نکرده باشد نمی‌تواند از حمایت درون آن کشور بهره‌مند شود. (موافقت‌نامه تریپس مواد ۱۶، ۳۱ و ۳۸)

۳- تاریخچه اجمالی

گفته می‌شود از زمانی که انسان توانست قلم به دست بگیرد و نگاره بکشد حقوق فکری پدیدار شد و با پدیداری ادبیات، سرقت ادبی از سوی مردم نكوهش شد و در فرآیند تدوین قوانین کسی که دست به سرقت ادبی میزد کیفر می‌دید. با این حال با گذر زمان حمایت وسیع‌تر و جدی‌تر از پدیدآورندگان آثار فکری ضروری به نظر رسید و با شروع انقلاب صنعتی در اروپا و ظهور صنعت چاپ بحث حمایت از اثر فکری و ممانعت از تصرف بدون اجازه در اثر بیش از گذشته مطرح شد. در سال ۱۷۳۴ در انگلیس قانونی مشهور به "قانون ملکه آن"^(۱) به تصویب رسید که حقوقی را برای مؤلفین اثر به رسمیت می‌شناخت. (زرکلام، ۱۳۸۷: ۱۰)

پس از آن در فرانسه و کم‌کم در بسیاری از کشورهای دیگر در اروپا، آمریکای لاتین و آسیا چنین قوانینی وضع شد. در اواخر قرن ۱۹ با گسترش ارتباطات و پیشرفت علوم و صنایع نجومی، روشن شد که قوانین ملی نمی‌توانند به خوبی از حقوق مؤلفین و مخترعین دفاع نمایند؛ چرا که سوءاستفاده‌کنندگان با کمک وسایل ارتباط جمعی در خارج از مرزهای ملی اقدام به سرقت‌های ادبی و هنری و صنعتی نموده و یا با استفاده از امکانات چاپ دست به نسخه‌برداری‌های متعدد در زمان کوتاه می‌زدند. پس از آن عدم شرکت بسیاری از مخترعان و هنرمندان در نمایشگاه بین‌المللی اختراعات در وین در سال ۱۸۷۳ از بیم دزدیده شدن و سوء بهره‌برداری از اختراعات و دستاوردهایشان توسط دیگران بیش از پیش نیاز به حمایت بین‌المللی از آفریده‌های فکری را مطرح ساخت. لذا موافقت‌نامه‌های دوجانبه و چندجانبه و بالاخره بین‌المللی در این زمینه فراهم شد و سازمان جهانی مالکیت فکری در سال ۱۸۸۳

۱. اولین قانون کپی‌رایت که در سال ۱۷۰۹ در انگلستان به امضای «ملکه آن» Ann Queen رسید.

تشکیل و اولین کنوانسیون در حمایت از مالکیت صنعتی با نام پاریس در سال ۱۸۸۴ منعقد گردید. (امانی، ۱۳۸۷: ۳۹) در سال ۱۸۸۶ نیز حمایت بین‌المللی از «حق مؤلف» مورد توجه قرار گرفت و در قالب کنوانسیون برن برای حمایت از آفرینش‌های ادبی هنری راه به عرصه حقوق بین‌المللی گشود. هدف از این کنوانسیون کمک به اتباع دول عضو برای کسب حمایت از آثار ادبی هنری آنها بود.

ازجمله معاهدات مهم بین‌المللی دیگر در خصوص اموال فکری معاهده جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری است که در سال ۱۹۹۴ در نتیجه مذاکرات دور اروگوئه^(۱) سازمان تجارت جهانی به تصویب نهایی رسید که حداقل استانداردهای حمایت از حقوق مالکیت فکری در کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی را تعیین می‌نماید. پی‌سی‌تی معاهده دیگری است که در سال ۱۹۷۰ در واپو به تصویب رسیده است و فرآیند یکپارچه‌ای را برای ثبت اختراع به طور همزمان در کشورهای عضو در اختیار مخترعین می‌گذارد.

۴- اقسام حقوق مالکیت فکری

در بیشتر اسناد و متون، حقوق مالکیت فکری در دو بخش مالکیت ادبی و هنری^(۲) و مالکیت صنعتی^(۳) مورد مطالعه قرار گرفته است. (کنوانسیون تاسیس سازمان تجارت جهانی مالکیت فکری، ۱۹۶۷: بند ۸ ماده ۲) البته برخی اساتید از نرم افزار نیز به عنوان دسته سوم مالکیت‌های فکری استفاده کرده‌اند که به این قسم نیز به صورت مختصر خواهیم پرداخت.

این تقسیم بندی به پیروی از اولین پیمان‌نامه‌های بین‌المللی صورت گرفته است که در میان کشورهای جهان منعقد گردید. یکی از مهمترین وجوه تمایز مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی به جز تفاوت در مصادیق این است که بر خلاف مالکیت‌های صنعتی که برای حمایت نیازمند ثبت در سازمان‌های مربوطه هستند، در مالکیت‌های ادبی و هنری اساساً ثبت شرط حمایت نیست. یک اثر ادبی و هنری به محض ایجاد مورد

۱. دور اروگوئه، هشتمین و آخرین دور از ادوار مذاکراتی موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات GATT) است. این دور که در خلال سال‌های ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۴ برگزار گردید.

2. Copyright
3. Industrial Property

حمایت قرار خواهد گرفت و نیازی به ثبت در سازمان خاصی ندارد. البته در برخی کشورها سازمان‌هایی متولی ثبت این آثار هستند، اما از لحاظ حقوقی و طبق کنوانسیون برن ثبت شرط حمایت نیست. (کنوانسیون برن، ۱۸۹۶: بند ۵)

۱-۴. مالکیت ادبی و هنری

در هیچ یک از کنوانسیون‌های بین‌المللی تعریفی از مالکیت ادبی و هنری ارائه نشده و در همه متون تنها به ذکر مصادیق بسنده شده است. در کنوانسیون برن آمده است: «عبارت آثار ادبی و هنری تمامی آثار ادبی، علمی و هنری، هر آنچه که ممکن است تحت عنوان کتاب یا جزوه انتشار یابد، نوشته‌های مربوط به کنفرانس‌ها، خطابه‌ها، سخنرانی‌ها، نمایش‌نامه‌ها، نمایش‌نامه‌های موزیکال، طراحی رقص، نمایش‌نامه‌های کمدی و تفریحی، پانتومیم، تصنیف، موسیقی با کلام یا بدون کلام، فعالیت‌های سینمایی و کارهای مرتبط با آن، نقاشی، طراحی، معماری، مجسمه‌سازی، گراور، لیتوگرافی (چاپ سنگی)، آثار عکاسی (هر آنچه با تصویر بیان می‌شود)، عکس، آثار هنرهای کاربردی، کارهای مصور، نقشه‌کشی، طراحی کارهای سه بعدی مرتبط با جغرافی، نقشه‌برداری آثار معماری و یا علمی را شامل می‌شود. (قسمت اول بند ۲)

حقوق مالکیت ادبی خود به دو دسته حق مؤلف و حقوق مجاور قابل تقسیم است.

۱-۱-۴. حق مؤلف

آثار ادبی و هنری برای اینکه بتوانند مورد حمایت قرار گیرند لازم است اولاً محسوس باشند و نمود خارجی داشته باشند و دوماً دارای اصالت باشند. منظور از شرط محسوس بودن این است که حقوق از صرف ایده شکل گرفته در ذهن افراد تا زمانی که نمود خارجی نیافته است، حمایت نمی‌کند؛ بلکه لازم است تا به شکلی در خارج از ذهن بروز داشته باشند. البته چگونگی این بروز تأثیری در نحوه حمایت ندارد و اثر بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان یا ظهور و یا ایجاد آن به کار رفته باشد، مورد حمایت هستند. (کلمبه، ۱۳۸۶: ۲۸).

شرط دوم یعنی اصالت داشتن نیز بدین معنا است که اثر مظهر شخصیت پدیدآورنده خود باشد بدون این که نو بودن تأثیری در حمایت داشته باشد. چه بسا ممکن است دو نقاش منظره واحدی را ترسیم نمایند بدون اینکه هیچ یک از دیگری تقلیدی نموده باشد.

در این حالت هرچند آثار فاقد جنبه نو بودن هستند اما از آنجا که برآمده از شخصیت خالق خود هستند اصیل بوده و مشمول حمایت می‌شوند. (کلمبه، ۱۳۸۵: ۳۱).

علاوه بر این شرایط در قوانین برخی کشورها شرایط دیگری نیز برای حمایت پیش‌بینی شده است، ازجمله داشتن اولین نشر در سرزمین دولت حمایت‌کننده. (کنوانسیون برن، بند ۳) مانند قانون ایران که شرط حمایت از آثار ادبی و هنری را این می‌داند که برای اولین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا شده باشد و قبلاً در هیچ کشوری چاپ یا نشر یا پخش و یا اجرا نشده باشد (قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸: ماده ۲۲).

حمایت از آثار ادبی و هنری نیازی به ثبت نداشته و موجب پیدایش دو دسته از حقوق برای پدیدآورندگان خود می‌شود: یکی حقوق مادی از قبیل حق نشر، تکثیر، پخش، عرضه، اجرا، توزیع اثر و به طور کلی حق بهره‌برداری‌های مالی از اثر است. همچنین مهم‌ترین حق معنوی شامل حق بر نام و عنوان و حق تمامیت اثر است. لازم به ذکر است که در قوانین ملی کشور مصادیق این حقوق با گوناگونی و تنوع روبرو است.

۴-۱-۲. حقوق مجاور

در کنار حقوق پدیدآورندگان آثار فکری، حقوق مجاور و حقوق مرتبط نیز در کشورهای مختلف مورد حمایت است که به حمایت از حقوق اشخاصی می‌پردازد که در کنار هنرمندان و مؤلفین به پخش و اجرا می‌پردازند. سه دسته اصلی که مورد حمایت قرار می‌گیرند عبارتند از مجریان، تولیدکنندگان حامل‌های صوتی و سازمان‌های پخش رادیویی تلویزیونی. (کنوانسیون تاسیس سازمان تجارت جهانی مالکیت فکری، ۱۹۶۷: بند ۸ ماده ۲)

۴-۲. مالکیت صنعتی

معاهدات مربوط به مالکیت صنعتی نیز تعریف مشخصی از مالکیت صنعتی ارائه نکرده‌اند و تنها به ذکر مصادیق بسنده کرده‌اند. به طور کلی در تعریف مالکیت صنعتی می‌توان گفت:

مالکیت صنعتی شاخه‌ای از مالکیت فکری است که با توجه به کنوانسیون پاریس موضوع حمایت از آن ورقه‌های اختراع، نمونه‌های اشیاء مصرفی، طرح‌ها و مدل‌های

صنعتی و علائم کارخانه‌ها یا بازرگانی و علائم مربوط به خدمات و اسم بازرگانی و مشخصات مبدا یا نام گذاری اصلی جنس و نیز جلوگیری از رقابت نام مشروع است." (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۱۷۲). "مصادیق مالکیت‌های صنعتی عبارتند از:

۴-۲-۱. اختراع

اختراع نتیجه فکر فرد یا افراد است که برای اولین بار فرآیند یا فرآورده‌ای خاص را ارائه می‌کند و مشکلی را در یک حرفه، فن، فناوری، صنعت و مانند آنها حل می‌نماید. هر فردی که اختراعی را به انجام برساند و آن اختراع واجد سه ویژگی جدید بودن، گام ابتکاری داشتن و قابلیت کاربرد صنعتی داشتن باشد می‌تواند طبق مقررات مربوطه درخواست ثبت اختراع و دریافت گواهی ثبت اختراع از کشور مورد نظر خود را بنماید. (WIPO, 2004: 4)

گواهی ثبت اختراع (Patent) یا پتنت حق انحصاری است که به مخترع یا دارنده حق اختراع برای مدت معینی اعطا می‌شود. در بیشتر کشورها با توجه به پذیرش کنوانسیون‌های بین‌المللی این مدت بیست سال است. موافقتنامه تریپس نیز مدت حمایت از اختراع را ۲۰ سال پس از تاریخ درخواست مقرر کرده است. البته باید توجه داشت برخی موضوعات مانند نظریه‌های علمی، طرح‌ها و قواعد انجام یک کار تجاری یا اجتماعی، روشهای تشخیص و معالجه بیماری‌های انسان یا حیوان، منابع ژنتیک به عنوان اختراع در اکثر کشورهای جهان قابل ثبت نیستند. (مواد ۶، ۹، ۳۹، ۶۷ معاهده PCT)

در زمینه برخی اختراعات که مربوط به حوزه‌های خاص فناوری هستند مثل بیوتکنولوژی و ارقام جدید گیاهی، برخی کشورها دارای مقرراتی مجزا هستند تا به تناسب فناوری مورد نظر، شرایط حمایت با دقت بیشتری تعیین شوند. (میرحسینی، ۱۳۷۹: ۷۲) از جمله می‌توان به قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال مصوب ۱۳۸۲ در ایران اشاره نمود.

مخترع علاوه بر حقوق معنوی که شامل درج نام به عنوان مخترع بر روی گواهی ثبت اختراع است پس از ثبت و اعطاء گواهی، مشمول دو نوع حمایت قانونی ایجابی و سلبی خواهد شد.

حمایت ایجابی یعنی اینکه به دارنده حق می‌دهد که از نتیجه خلاقیت و تلاش

ذهنی خود بهره برد. (مانند ساخت، استفاده تجاری، انتقال، فروش، عرضه برای فروش، اعطای مجوز بهره برداری یا لیسانس) و حمایت سلبی، سایرین را مکلف می‌کند که به این حقوق حاصل از آفرینش‌های فکری احترام گذاشته و مانع از هر گونه نقض حق بدون اجازه مالک این حقوق بشود، مانند منع واردات و صادرات، اختراع بدون کسب اجازه از دارنده گواهی. (بند الف ماده ۱۵ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری)

پس از اتمام دوره حمایت، اختراع وارد حوزه عمومی می‌شود و مدت استفاده انحصاری از اختراع به پایان می‌رسد و همه می‌توانند از آن بدون دریافت اجازه از دارنده استفاده کنند.

۴-۲-۲. علامت تجاری

علامت تجاری نشانی متمایز شامل یک یا چند کلمه، حرف، اسم، عدد، سمبل، طرح، تصویر و یا ترکیبی از آنها است که کالاها و یا خدمات مربوط به شخص حقیقی یا حقوقی را معرفی می‌نماید. به علاوه انواعی از علائم تجاری وجود دارند که قابل رویت نیستند، بلکه در قالب نت‌های موسیقی که جنبه شنیداری دارند یا به صورت بو که استشمام می‌شود، مشخص می‌گردند مانند آهنگ مخصوص یک محصول یا رایحه گل. هم چنین علائم تجاری می‌توانند دو بعدی و یا سه بعدی باشند. (وایپو، بی تا: ۳) جدید بودن، ابتکاری بودن و عدم ایجاد شبهه در مصرف کننده و عدم مخالفت با نظم عمومی و اخلاق حسنه نکات اساسی است که باید در انتخاب یک علامت رعایت شود. (کریمی، ۱۳۸۹: ۴۹-۵۷) مدت اعتبار ثبت علامت در اکثر قوانین ده سال و این مدت به طور نامحدود قابل تمدید است.

۴-۲-۳. طرح صنعتی

طرح صنعتی خصوصیات مربوط به شکل و ساختار و یا نقش و تزئینات به کار رفته در یک کالا به واسطه یک فرآیند صنعتی است که در کالای خاتمه یافته ایجاد چشم نوازی و جذابیت کند. بنابراین به عنوان یک قاعده کلی، طرح صنعتی متشکل است از ویژگی‌های سه بعدی مانند شکل یک کالا، ویژگی‌های دو بعدی مانند تزئینات، خطوط یا رنگ‌های به کار رفته در یک کالا و ترکیبی از موارد فوق. (وایپو، بی تا: ۳) شرط حمایت از طرح در قانون اکثر کشورها جدید بودن و غیر کاربردی بودن است،

بدین معنی که طرح به ماهیت زیبایی شناختی کالا برمی گردد و هرچه مربوط به ویژگی های فنی کالا است مورد حمایت به عنوان طرح صنعتی نیست. (حنیفی، ۱۳۹۰: ۱۵)

هرگاه یک طرح صنعتی به موجب قانون برای یک دوره حمایتی پنج ساله به ثبت برسد که این ثبت قابل تمدید نیز هست و به موجب آن مالک از حق انحصاری جلوگیری از نسخه برداری غیر مجاز یا تقلید توسط شخص ثالث برخوردار می شود، این حق موجب می شود اشخاص ثالث از ساخت، عرضه، واردات، صادرات یا فروش هر محصولی که طرح در آن به کار رفته یا در آن گنجانده شده است منع شوند.

در برخی کشورها متقاضی می تواند همزمان از حمایت طرح صنعتی و حمایت کپی رایت (به عنوان طرح هنرهای کاربردی) بهره مند شود. اما در بعضی دیگر فرد باید از این دو حمایت تنها یکی را انتخاب کند. (حنیفی، ۱۳۹۰: ۱۹)

۴-۲-۴. نشانه جغرافیایی

نشانه های جغرافیایی، نشان و علامتی است روی کالاهایی که منشأ جغرافیایی خاصی دارند و به سبب آن محل و منشأ دارای کیفیت یا شهرتی هستند؛ غالباً نشانه های جغرافیایی نام محلی است که منبع کالا است. (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۲۲)

محصولات کشاورزی معمولاً کیفیتی دارند که نشأت گرفته از محل تولید آنهاست و متاثر از ویژگی های جغرافیایی همان منطقه خاص مانند آب و هوا و خاک است. مثلاً زعفران قائنات و سیب دماوند نمونه نشانه های جغرافیایی در ایران هستند.

نشانه های جغرافیایی در معنای عام شامل سه دسته از نشانه های منبع^(۱)، نشانه های جغرافیایی در معنای خاص^(۲) و اسامی مبداء^(۳) است. ملاک این تقسیم بندی، شدت

۱. "نشانه های منبع" علائم و نشانه هایی هستند که بر روی کالا یا محصول به منظور نشان دادن محل جغرافیایی که محصول در آن جا تولید شده است، صرف نظر از پیوند کیفی یا کمی موجود بین کالا و عوامل جغرافیایی درج می گردند؛ مانند "ساخت ایران". (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۲۲)

۲. نشانه جغرافیایی، نشانه ای است که مبداء کالایی را به قلمرو، منطقه یا ناحیه ای از کشور منتسب می سازد. مشروط بر اینکه کیفیت و مرغوبیت، شهرت یا سایر خصوصیات کالا اساساً قابل انتصاب به مبداء جغرافیایی آن باشد. (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۲۶)

۳. "اسامی مبداء" نام جغرافیایی یک کشور یا منطقه یا محل است که بیانگر کیفیت و ویژگی های خاص محصولی است که در آن کشور به طور انحصاری یا عمده تولید می شود؛ مثلاً به دلیل خصوصیات طبیعی یا انسانی و... که فقط یا اکثراً در آن منطقه وجود دارد در واقع نام مبداء اخص از محل ساخت است که وقتی به

حمایت است که هر چه از مورد اول به سمت مورد دوم و سوم می‌آییم شدت حمایت بیشتر می‌شود.

نشانه‌های جغرافیایی به خاطر ویژگی مشترک بودن مالکانش از دیگر حقوق مالکیت فکری متمایز می‌شود، چرا که ضرورتاً به یک دارنده واگذار نمی‌شود، بلکه می‌تواند توسط تمام تولیدکنندگان در محل مورد اشاره استفاده شود. (Meir Perez, 2013:1)

به طور کلی دو نوع حمایت از نشانه‌ها وجود دارد: اول حفاظت از منافع حقوق کسانی که به حق از این علائم استفاده می‌کنند در قبال کسانی که به ناحق از این نشانه‌ها سود می‌برند. دوم، در شرایطی که دیگران مدعی شوند که یک علامت جغرافیایی تبدیل به یک نام عام برای محصول معین شده است که در صورت ژنریک شدن از محدوده حمایت حقوق مالکیت فکری خارج می‌شوند (صابری انصاری، ۱۳۸۱: ۳۱).

۴-۲-۵. اسرار تجاری

اسرار تجاری هر نوع اطلاعات ارزشمندی است که نزد عموم مورد شناسایی واقع نشده باشند، مشروط به آنکه ارزش مستقل اقتصادی داشته باشد و تلاش‌های متعارف برای حفظ محرمانگی آن صورت گرفته باشد. (حبیبی، ۱۳۸۸: ۶۷) اما اسرار تجاری تفاوت‌هایی با سایر اموال فکری دارند. از جمله این که قانونگذار، سر تجاری را به عنوان مال به وجود نمی‌آورد بلکه فقط از آن حمایت می‌کند در حالیکه در سایر اموال فکری قانونگذار، مالیت را نیز جعل می‌کند. هر چند که درباره مالیت اسرار تجاری هم اختلاف نظرهایی وجود دارد (صادقی نشاط، ۱۳۸۶: ۹۱).

برای حمایت از اسرار تجاری تنها لازم است صاحب اسرار اقدامات معقول و پیش‌بینی‌های لازم را برای حفظ اطلاعات به نحو سری، انجام دهد، این اسرار محرمانه باقی مانده و دارای ارزش اقتصادی و تجاری باشند. بنابراین در این نوع حقوق نقش صاحب و مالک حق بسیار تعیین کننده و مهم است. با افشای یک سر تجاری ارزش

کار می‌رود باید علاوه بر اینکه محصول در آن محل ساخته شده باشد آن خصوصیات مورد نظر را هم داشته باشد. (میر حسینی، ۱۳۸۵: ۲۴)

آن کالا از بین می‌رود و در واقع افشاء مساوی است با تلف سر تجاری و پس از آن دیگر مالی وجود ندارد که ملکیتش به عموم منتقل شود (صادقی، ۱۳۸۶: ۲۷۷).

۳-۴. نرم افزار

گروه دیگری از اموال فکری که در قوانین کشورهای مختلف و معاهدات بین‌المللی مورد حمایت هستند نرم‌افزارهای رایانه‌ای هستند که در کشورهای مختلف مشمول نظام‌های حمایتی مختلفی می‌شوند. دسته‌ای از کشورها نرم‌افزارها را به موجب نظام حق اختراع و دسته‌ای دیگر به موجب نظام کپی رایت مورد حمایت قرار می‌دهند. در دسته دیگری از کشورها مثل ایران نظام حمایتی دوگانه‌ای برای نرم‌افزارها پیش‌بینی شده است. به این معنی که چنانچه شرایط ثبت اختراع در نرم‌افزار قابل احراز باشد به موجب این نظام قابل حمایت خواهد بود و در غیر این صورت به عنوان یک اثر ادبی و هنری مشمول حمایت‌های حق مؤلف خواهد بود. (صادقی، ۱۳۸۷: ۲۵)

۵- مبانی حقوقی و فقهی

حقوقدانان و فقها در باب ماهیت و طبیعت مالکیت فکری نظرات مختلفی ابراز کرده‌اند. از مهمترین مبانی حقوقی و فقهی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱-۵. مبانی حقوقی

در خصوص اینکه آیا می‌توان مدعی وجود نوعی از مالکیت تحت عنوان مالکیت فکری شد و چگونه می‌توان چنین امری را ثابت یا مستند به شخصی کرد، نظریات مختلفی مطرح شده است که به اهم این نظریات اشاره می‌کنیم.

۱-۱-۵. نظریه حقوق طبیعی: در قرن هجدهم این مسئله مطرح شد که آیا حقوق مالکیت فکری جزء حقوق طبیعی است یا در واقع امتیازی است که با فرمان شاه به وجود می‌آید؟ برخی حقوقدانان معتقدند این حقوق جزء حقوق فطری است اما به تدریج مورد توجه بشر قرار گرفته است و لزوم رعایت آن احساس شده است. (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۷: ۲۶)

۱-۲-۵. نظریه کار: این نظریه اولین بار توسط جان لاک مطرح شده است و هرچند در آن زمان وی به دنبال اثبات مالکیت فکری نبوده است، اما تحلیل گران از این نظریه برای اثبات حق مالکیت بر اموال فکری بهره می‌برند. (حکمت‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۹۳)

به موجب این نظریه خداوند جهان را به صورت مشترک به بشر داده، هر شخص بر خود مالکیت دارد، کار هر شخص متعلق به خود اوست، هرگاه کسی کار خود را با مشترکات درآمیزد آن را ملک خود کرده است و حق مالکیت منوط بر آن است که چیزی از مشترکات برای دیگران واگذارد. البته باید توجه داشت تصرف در مشترکات در صورتی مشروع خواهد بود که وضعیت دیگران را از آنچه بوده است بدتر نکند، یعنی به دیگران صدمه‌ای اساسی وارد نکند، مانند حیا‌زتی که اصل منبع مشترک را از بین می‌برد. (جعفری تبار، ۱۳۸۶: ۶۵)

۵-۳. نظریه منفعت: به موجب این نظریه وضع، تبیین و تفسیر قواعد باتوجه به منافع آنها صورت می‌گیرد. از منظر پیروان این نظریه حمایت از اموال فکری از آن جهت ضرورت دارد که به واسطه آن منافع به جامعه و شخص خالق می‌رسد. این رویکرد پیشرفت علم و دانش در جامعه و بنابراین توسعه رفاه در جامعه را در گرو حمایت از اموال فکری می‌داند و معتقد است برپایه حمایت از پدیدآورنده است که عدالت به مثابه نظم در جامعه محقق می‌شود. زیرا تولیدکننده تنها در صورتی به تولید آثار فکری اقدام می‌کند که بداند پس از تولید در وضعیت بهتری قرار خواهد گرفت. (Nordhaus, 1960: 79)

۵-۴. نظریه شخصیت: این نظریه در توجیه مالکیت فکری توجه خود را به شخصیت پدیدآورنده معطوف می‌نماید و برخلاف دو نظریه منفعت و حقوق طبیعی به دنبال توجیهی در درون است تا بتواند با تحلیل شخصیت افراد امتیازی برای اموال فکری بنمایاند.

ازجمله ارائه دهندگان این نظریه کانت است که در کتاب خود می‌نویسد: "کتاب مکتوبی است حاوی کلامی که کسی از راه علائم زبانی قابل رؤیت به جامعه ابلاغ کرده است. کسی که از این راه به نام خاص خود با جامعه سخن می‌گوید مؤلف خوانده می‌شود. اگر ناشر با اجازه نویسنده به نشر اقدام کند ناشر قانونی است. اما اگر بدون اجازه اقدام کند ناشر غیرقانونی است، که سارق نامیده می‌شود." (کانت، ۱۳۸۰: ۱۴۰)

دیگر نظریه پرداز این رویکرد هگل است که وی معرفت، دانش، استعداد و مانند آنها را صفت روح آزاد میداند که نسبت به آنها درونی است نه بیرونی. اما روح این توانایی را دارد که از راه آشکارسازی به آنها وجه بیرونی بدهد و در آنها دخل و

تصرف کند. در این نظریه دولت باید در هر حال حقوق مالکیت فکری را بدون توجه به کارآمدی یا ناکارآمدی آن مورد حمایت قرار دهد. (هگل، ۱۳۷۸: ۷۸)

۵-۱-۵. مالکیت فکری همچون امتیاز

به موجب این نظریه که توسط دراهوس بنیان‌گذاری شده است، قانونگذار باید به تجربه‌های خویش درباره این حقوق و هزینه‌ها و سوء استفاده‌های عملی آن توجه کند. حقوق مالکیت فکری از حق طبیعی مالکانش حمایت نمی‌کند، هر چند این حقوق در تمام دنیا رعایت شوند باز هم به معنای این نیستند که جزئی از حقوق بشر هستند. این رویکرد که رویکردی ابزارگرایانه است مبتنی بر تحلیل اقتصادی حقوق مالکیت فکری است و دراهوس این حقوق را صرفاً سیاسی می‌داند که لازم است مورد بازنگری قرار گیرد. (جعفری تبار، ۱۳۸۶: ۸۱)

۵-۲. مبانی فقهی

در مشروعیت حمایت از حقوق مالکیت فکری دلایل و قواعد فقهی مختلفی مورد استناد قرار گرفته‌اند که هر یک به شکلی مسئولیت حمایت از خالقین اموال ادبی و یا صنعتی را برعهده حکومت اسلامی قرار می‌دهند. در اینجا به مهم‌ترین دلایلی که مورد استناد نویسندگان قرار گرفته است اشاره می‌گردد:

۵-۲-۱. سیره عقلا

یکی از دلایلی که با تکیه بر آن می‌توان به مشروعیت مالکیت فکری دست یافت سیره عقلاست؛ بدین معنی که در عرف عقلا، یکی از حقوق قابل احترام، حقوق معنوی مؤلفان و محققان و مبتکران است. آیت الله مکارم شیرازی نیز در پاسخ به استفتائی در خصوص لزوم رعایت حق اختراع میفرماید: "اختراع نیز با شرایط خاصی در عرف عقلا، حقوقی برای مخترع می‌آورد که رعایت آن شرعاً واجب است." و یا در استفتائی دیگر که در رابطه با اعتبار کلی حق تألیف و حق اختراع است نیز به دلیل عقلی استناد نموده‌اند و عنوان میدارند که: "ظلم و تعدی به حقوق دیگران شرعاً حرام است ولی مصادیق حق (موضوعات) از عرف عقلا به دست می‌آید و عرفاً برای افرادی که سالیان طولانی هزینه می‌کنند و زحمت می‌کشند و تلاش می‌کنند قطعاً حقی وجود دارد که قابل تردید نیست و نمی‌توانیم اجازه بدهیم دیگران از آن بدون اجازه استفاده کنند." (آیت الله مکارم شیرازی، استفتائات: <http://yon.ir/SMbR>)

۵-۲-۲. تلازم عقل و شرع

بین حکم شرع و حکم عقل همیشه ملازمه وجود دارد و شارع موضوعی که عقل پذیرفته را می پذیرد. (حلیمی، ۱۳۸۴: ۸۸)

مسائل حقوق مالکیت فکری که برخی مسائل آن هم کاملاً جدید هستند امروزه در سراسر دنیا مورد حمایت قرار گرفته اند و عقلاً در تمام جوامع اعم از مسیحی، یهودی، مسلمان و... این حقوق را منحصر به ذی حق آن می دانند و بنابر قاعده ملازمه عقل با شرع "کل ما حکم به العقل حکم به الشرع" شارع مقدس نیز حقوق مالکیت فکری را مشروع و قابل احترام می داند. (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۷: ۳۳)

به طور مثال آیت الله مکارم شیرازی نیز در پاسخ به استفتائی چنین مرقوم داشته اند: "ما معتقدیم حق طبع و تألیف و اختراع و مانند آن یک حق شرعی و قانونی است و از نظر اسلام باید به آن احترام گذاشت. دلیل ما در این قسمت این است که ما همواره موضوعات را از عرف می گیریم و احکام را از شرع. مثلاً وقتی می گوئیم قمار حرام است کلمه تحریم از قرآن و احادیث اسلامی گرفته شده است. اما موضوع قمار چیست؟ بسته به تشخیص عرف است... در مورد مالکیت های فکری نیز مسأله همین گونه است. اسلام می گوید ظلم و ستم و تجاوز به حقوق دیگران حرام است. این حکم از اسلام گرفته شده است، اما موضوعش یعنی ظلم و ستم و تجاوز به حقوق، موضوعی است که از عرف گرفته شده و امروز تقریباً همه عقلای دنیا این موضوع را به عنوان یک حق شناخته و سلب آن را ظلم می دانند". (استفتاء از آیت الله مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۲۱۱)

۵-۲-۳. برگرفته شدن مشروعیت مالکیت فکری از عمومات و اطلاعات

برخی از حکم فقهی حیات نیز برداشتی ذوقی نموده اند که در توجیه مالکیت فکری ابراز داشته اند. به این صورت که اگر کسی مواهب طبیعی مثل بوته های بیابان را جمع کند، صاحب آن شناخته می شود. همچنین اگر زمین موات را احیا کند صاحب آن خواهد بود. حال می گوئیم آفرینش های فکری نوعی حیات و احیای موات است. ذهن انسان همچون زمین بایری است که با تعلیم و تربیت می توان آن را احیا کرد و قوای آن را به فعلیت رساند. کسانی که ذهن خود را پرورش می دهند مثل کسانی هستند که زمین بایری را به باغ تبدیل می نمایند و فقط آنها حق دارند از ثمرات آنها بهره مند شوند. ذهن خلاق آنهایی که دارای نبوغ ذاتی هستند وقتی در جهت

آفرینش‌های فکری و ابداعات تلاش زیادی هم نمی‌کنند نیز موهبتی الهی است که فقط خود آنها به آن دسترسی دارند و می‌توانند ثمرات آنها را حیات کنند. در مورد حقوق معنوی نیز به هیچ وجه ضرورتی ندارد که شارع مقدس آن را به طور خاص امضاء نماید (گرجی، ۱۳۷۲: ۱۲۶)

۴-۲-۵. حرمت مال و عمل مسلمان

فقه‌ها با استناد به آیه "لا تأکلو اموالکم بینکم بالباطل"^(۱) و روایاتی مثل "حرمة المال المسلم کحرمة دمه"^(۲) اصل کلی لزوم احترام به کار و سرمایه مسلمانان را برداشت می‌کنند و در صورت تعدی و تجاوز به اموال دیگران جبران خسارت را لازم می‌دانند. بنابراین کپی برداری از آثار ادبی و هنری و یا نقض حق اختراع که ممکن است تنها سرمایه‌های مالکین آنها باشد ممنون دانسته شده است. (بجنوردی، پیشین: ۳۵)

۵-۲-۵. قاعده لا ضرر

قاعده فقهی مهم دیگری که در جهت توجیه مشروعیت حمایت از حقوق مالکیت فکری به کار می‌رود، قاعده لا ضرر است که به موجب آن هرگونه ضرر رساندن به شخص دیگر یا دیگر مسلمانان حرام و ممنوع است. این قاعده از حدیث نبوی "لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام" سرچشمه می‌گیرد. چنانچه مشخص است کپی برداری از آثار پدیدآورندگان و یا تولید و فروش اختراع دیگران امکان بهره‌برداری توسط ذی حق را از بین برده و باعث می‌شود کسی که ممکن است سال‌ها در جهت تولید محصول و یا خلق اثری وقت گذاشته است نتواند از منافع مادی آن بهره‌برداری نماید. (بجنوردی، ۱۳۸۹: ۲۱۲)

البته در این رابطه نظرات مخالفی هم وجود دارد از جمله نظر امام خمینی (ره) که می‌فرماید:

«آنچه برخی حق چاپ می‌نامند یک حق شرعی نیست. بنابراین نمی‌توان تسلط مردم بر اموالشان را بدون قرارداد و شرط مورد قبول دو طرف سلب کرد. بنابراین چاپ کتاب و نوشتن این عبارت "حق چاپ و تقلید برای صاحب آن محفوظ است"

۱. سوره نساء، آیه ۲۹.

۲. اصول کافی، باب سبب المؤمن، ج ۲، ص ۲۶۸.

حقی ایجاد نکرده و توافق با دیگران محسوب نمیشود. در نتیجه چاپ و تقلید از آن جایز است و کسی نمیتواند اشخاص را از این کار منع کند.» (امام خمینی، ۱۳۶۳: ۵۶۲)

۶- مالکیت فکری در نظام حقوق داخلی

۶-۱. وضعیت حقوقی مالکیت فکری در ایران

با بررسی کلی قوانین حوزه مالکیت فکری در حقوق ایران می‌توان گفت از نظر غنای قوانین و مقررات کشور، مالکیت فکری در جایگاه مناسبی قرار دارد و قوانین و آئین نامه‌های متعددی در رابطه با شاخه‌های مختلف این حوزه به تصویب رسیده است. اولین قانون در این زمینه، "قانون علامات صنعتی و تجاری" مصوب ۱۳۰۴ بود. این قانون صرفاً ثبت و حمایت از علامت تجاری را در برمی‌گرفت. در سال ۱۳۱۰ قانون نسبتاً جامعی به نام "قانون ثبت علائم و اختراعات" به تصویب رسید که علاوه بر علامت تجاری، از اختراعات نیز حمایت به عمل می‌آورد.

اولین قانون پایه‌ای و خاص در حوزه ادبی و هنری قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان است که در سال ۱۳۴۸ به تصویب رسیده و تاکنون نیز معتبر است. در سال ۱۳۵۲ قانون دیگری در تکمیل خلائای قانون ۱۳۴۸ به نام قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی تصویب شد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در ابتدا هیچ ماده قانونی جدیدی، قوانین قبلی را نسخ نکرد. با وجود این، به دلیل مخالفت بیشتر فقها، از جمله امام خمینی (ره)^(۱)، حق مؤلف در سال‌های ابتدایی پس از پیروزی انقلاب جدی گرفته نمی‌شد.

با گذشت زمان و مشخص شدن اهمیت روز افزون حمایت از دارایی‌های فکری در سطح ملی و بین‌المللی و درک لزوم پیوستن به معاهدات بین‌المللی در جهت تکمیل چرخه در روند تولید علم و تولید ثروت از علم و ایفای نقش سازنده در تجارت جهانی،

۱. فتوای امام خمینی در تحریر الوسيله در ضمن بیان مسائل مستحدثه چنین است :

«آنچه که معروف به حق تألیف شده است، حق شرعی نیست، و سلب تسلط مردم بر اموالشان بدون هیچ گونه عقد و شرطی جایز نیست. بنابراین مجرد طبع کتاب و نوشتن در آن به اینکه حق طبع و تقلید برای صاحب آن محفوظ است، چیزی را موجب نمی‌شود. و این قرار با غیر شمرده نمی‌شود، بنابراین دیگران می‌توانند آن را چاپ نموده واز آن تقلید کنند و هیچ کس نمی‌تواند مانع آنها در این کار شود.

مباحث فقهی و حقوقی مالکیت فکری به طور جدی مطرح و تصویب قوانین حمایتی جدید در دستور کار قرار گرفت. بر این اساس قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در سال ۱۳۷۹، قانون تجارت الکترونیکی در سال ۱۳۸۲، قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی در سال ۱۳۸۳ و قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری در سال ۱۳۸۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

در سطح بین‌المللی، ایران علاوه بر کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی که در سال ۱۳۳۷ به آن ملحق شد و در سال ۱۳۷۷ اصلاحات نسخه ۱۹۷۹ آن را پذیرفت، در سال ۱۳۸۰ به کنوانسیون مؤسس سازمان جهانی مالکیت فکری پیوست و در سال ۱۳۸۲ موافقتنامه مادرید در مورد ثبت بین‌المللی علائم و پروتکل آن از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشت. در همین سال ایران به عضویت موافقتنامه مادرید در مورد جلوگیری از نصب نشانه‌های منبع مجعول یا گمراه کننده بر روی کالا درآمد.

در سال بعد نیز الحاق ایران به موافقتنامه لیسبون در مورد حمایت از اسامی مبدأ و ثبت بین‌المللی آنها صورت گرفت و سرانجام در سال ۱۳۸۶ معاهده همکاری در ثبت اختراعات به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. لکن تاکنون سند الحاق آن تسلیم سازمان جهانی مالکیت فکری نشده است.^(۱)

۱. از جمله دیگر قوانین و آئین نامه‌هایی نیز که در این حوزه تصویب شده‌اند عبارتند از:

آیین نامه اجرایی مواد ۲ و ۱۷ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای مصوب ۱۳۸۳

آیین نامه اجرایی ماده ۲۱ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۵۰ اصلاحی ۱۳۷۹

آیین نامه نحوه ثبت انتشارات کتاب و رساله و سایر نشریات ۱۳۵۶

قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری به صورت غیر مجاز فعالیت می‌کنند مصوب

۱۳۷۲ اصلاحی ۱۳۸۶

قانون جرائم رایانه ای مصوب مصوب ۱۳۸۸

بند ۳۵ بخش «ج» سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم انداز مصوب ۱۳۸۲

سیاست‌های توزیع و نمایش فیلم سینمایی و مواد سمعی و بصری خارجی مصوب ۱۳۸۴ شورای عالی

انقلاب فرهنگی

قانون الحاق به "موافقت نامه تسهیل مبادلات بین‌المللی وسائل بصری و سمعی برای مقاصد تربیتی و

علمی و فرهنگی" مصوب ۱۳۳۷

قرارداد حمایت تصدیق‌نامه‌های اختراع و علائم صنعتی و تجارتی و غیره منعقد بین دولتین ایران و آلمان

۲-۶. نقد و تحلیل وضعیت نظام حقوق داخلی

چنانچه پیش از این نیز اشاره شد از نظر قانونی کمبود خاصی مگر در برخی موضوعات به چشم نمی‌خورد، اما آنچه باعث وجود کاستی‌هایی شده است را می‌توان در چند مورد خلاصه کرد: اول اینکه سطح آشنایی ذی‌حقان حقوق مالکیت فکری با حقوق خود در کشور ما در سطح مطلوبی نیست و در برخی موارد حتی از وجود قوانین مطلع نیستند. هرچند در سال‌های اخیر اقداماتی در این زمینه انجام گرفته است، اما به نظر می‌رسد هنوز هم نیاز به اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی بیشتری در این زمینه وجود دارد.

نکته دیگر عدم به کارگیری متخصصین و دانش‌آموختگان این حوزه است که خود عاملی برای عدم اجرای دقیق قوانین موجود است. هرچند حدود یک دهه است که این رشته در تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بزرگ ما تدریس می‌شود و فارغ‌التحصیلان زیادی هم وجود داشته‌اند اما نهادهای مرتبط کم‌تر اقدام به جذب این متخصصین نموده‌اند.

سومین ایراد بحث نامناسب بودن متولیان علی‌الخصوص در زمینه حقوق مالکیت ادبی و هنری است. هرچند در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دفتری با این نام وجود دارد، اما بیشتر به امور تشریفاتی می‌پردازد و مطمئناً نمی‌تواند به تنهایی پاسخ‌گوی نیازهای خیل عظیم دارندگان آثار ادبی و هنری باشد. شاید همین امر موجب شده است که تصویب لایحه جامع حمایت از مالکیت‌های ادبی سال‌های متمادی به طول بیانجامد و هنوز هم به نتیجه مطلوب نرسیده باشد. در این زمینه می‌توان به عدم وجود سازمان‌های مدیریت جمعی نیز اشاره نمود که در اکثر کشورها حفظ و اعمال حقوق دارندگان آثار ادبی و هنری را بر عهده دارند و از این طریق منافع سرشاری به دارندگان حقوق تعلق می‌گیرد.

آخرین نکته نیز بحث عدم وجود دادگاه کاملاً تخصصی در این حوزه است؛ هر

الحاق به کنوانسیون جهانی ۱۳۸۰

آیین نامه تشکیل دادگاه‌های تخصصی مالکیت فکری ۱۳۸۱

قانون ساماندهی مد و لباس مصوب ۱۳۸۵

ماده ۴۰ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰ درباره ورود آثار ادبی و هنری به داخل کشور ۱۳۳۷

چند شعب بسیار محدودی به صورت تخصصی در این حوزه به رسیدگی می‌پردازند^(۱) اما باز هم نمی‌توان گفت دادگاهی که به معنای واقعی تخصصی باشد در این زمینه وجود دارد.

اما در خصوص معاهدات بین‌المللی باید گفت کشور ما تاکنون به معاهدات بین‌المللی مربوط به حوزه ادبی و هنری من جمله معاهده مادر یعنی برن ملحق نشده است. در ایران دو دیدگاه درباره پیوستن به نظام بین‌المللی حق مؤلف وجود دارد. موافقان بر این باورند که ایران با پیوستن به این نظام، در مواردی مانند فرش و صنایع دستی، در جهان خسارت‌های مالی زیادی دیده و می‌بیند و از طرفی نقض حق مؤلف وجهه بین‌المللی کشور را خدشه دار می‌کند. همچنین از آنجا که ایران در پی عضویت در سازمان جهانی تجارت WTO می‌باشد و یکی از پیش شرط‌های الحاق به این سازمان پذیرش معاهده تریپس و برن است، از این رو عضویت در این معاهدات ضروری است. (موسایی، ۱۳۸۵: ۶۳)

اما مخالفان، معتقدند کشور ما در حال حاضر بیشتر وارد کننده اثر فکری است تا تولید کننده آن. منشاء عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن پاسخی است که وزیر وقت فرهنگ و ارشاد اسلامی از مقام معظم رهبری نموده است.^(۲)

و در واقع عدم الحاق به این کنوانسیون نه به معنای نپذیرفتن اصل حق بلکه بنا بر رعایت مصلحت کشور در انعقاد این موافقت نامه با سایر کشورهاست و در حقیقت ایشان با حکم ثانوی که از اختیارات ایشان است حکم شرعی خود مبنی بر مشروع بودن رعایت این حقوق نسبت به سایر کشورها را در حال حاضر به دلیل نیاز شدید کشور به منابع علمی موقتاً ترک نموده‌اند چرا که با وجود خصومت‌های آشکار و نهان قدرت‌های

۱. دادسرای فرهنگ و رسانه در دعاوی مالکیت ادبی و هنری و بخشی از شعب دادسرای جرائم پزشکی به دعاوی مالکیت صنعتی رسیدگی می‌کنند.

۲. حق التألیف درباره مؤلفین و مصنفین داخل کشور امری منطقی و شرعی است، لکن انعقاد قرارداد متقابل این حق (کپی رایت) را با کشورهای دیگر در حال حاضر مفید و به مصلحت نمی‌دانم، بلکه به ضرر و بر خلاف مصلحت می‌دانم. ۱۳۷۳/۱۰/۲ به نقل از دکتر مرتضی چیت‌سازیان رساله دکترا در موضوع حقوق مالکیت‌های فکری دانشکده الهیات، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵ و اسماعیلی، محسن، حقوق مالکیت معنوی در فقه امامیه، مجموعه مقالات همایش مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط، اردیبهشت ۸۹، ناشر: پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات، تهران، ص ۷۸.

بزرگ هیچ تضمینی وجود ندارد که در صورت الحاق ایران به کنوانسیون‌های فوق مشکلی در جهت بهره‌برداری از کتب، نرم‌افزارها و اطلاعات اینترنتی برای محققان و دانشمندان داخلی به وجود نیاید. لذا رهبری در عین وقوف به جنبه‌های شرعی موضوع، هزینه‌های عدم الحاق را قابل تحمل‌تر دانسته‌اند. و از طرف دیگر برای حمایت از تلاش محققین و مصنفین در داخل کشور این حقوق به رسمیت شناخته شده تا انحصاری بودن آنها برای ایشان تشویقی برای ادامه تلاششان باشد.

۷- جمع بندی

مطالعه اجمالی مفهوم حقوق مالکیت فکری نشان می‌دهد حمایت از اموال فکری چه در حوزه صنعتی و چه در حوزه ادبی هنری موجب افزایش انگیزه هنرمندان و مخترعین و صنعتگران در خلق و تولید آثار فکری می‌شود. چرا که نسبت به امکان بهره‌برداری مادی و معنوی از ماحصل تلاش‌های خود اطمینان خاطر خواهند داشت و می‌دانند نادیده گرفته شدن حقوق ایشان از سوی دیگران بدون ضمانت اجرا نبوده و خواهند توانست حقوق خود را اعمال نمایند. این امر شرط مهمی برای تشویق گسترش دانش و صنعت خواهد بود و موجبات توسعه روزافزون کشور را فراهم می‌آورد.

مسئله مهم دیگر بحث شرعی بودن حمایت از این حقوق است که مطالعه انجام شده نشان می‌دهد مبانی فقهی محکمی در زمینه توجیه قابل حمایت بودن این اموال وجود دارد و همین امر باعث شده است که در کشور ما نیز علی‌الخصوص پس از انقلاب اسلامی تلاش‌های زیادی در جهت تصویب و رفع نقص قوانین انجام گیرد.

۸- منابعی جهت مطالعه بیشتر

الف - کتب

۱. میرحسینی، سید حسن، (۱۳۹۲)، مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی، چاپ دوم، نشر میزان، تهران.
۲. امامی، اسدالله، (۱۳۹۰)، حقوق مالکیت فکری: حقوق مالکیت صنعتی، نشر میزان، تهران.

۳. شمس، عبدالحمید، (۱۳۸۲)، حقوق مالکیت بر علائم تجاری و صنعتی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، تهران.
۴. صادقی، محسن، (۱۳۸۶)، حمایت از حقوق مالکیت فکری در فضای اینترنتی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.
۵. میرحسینی، سید حسن، (۱۳۸۵)، حقوق نشانه‌های جغرافیایی، نشر میزان، تهران.
۶. حکمت نیا، محمود، (۱۳۸۷)، مبانی مالکیت فکری، نشر سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قم.
۷. پور نوری، منصور، (۱۳۸۳)، حقوق مالکیت معنوی در دادگاه علائم تجاری و اختراعات، انتشارات مهد حقوق.
۸. زرکلام، ستار، (۱۳۸۷)، حقوق مالکیت ادبی و هنری، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، تهران.
۹. کلمبه، کلود، (۱۳۸۶)، اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق ترجمه: علیرضا محمدزاده وادقانی، نشر میزان، تهران.
۱۰. آیتی، حمید، (۱۳۷۵)، حقوق آفرینش‌های فکری با تأکید بر حقوق آفرینش‌های ادبی و فرهنگی، چ. اول، حقوقدان، تهران.
۱۱. اسلامی، شیرزاد، (۱۳۸۸)، مجموعه قوانین مالکیت‌های فکری، مجد، تهران.
۱۲. اعظم احمدبیگی، علی، (۱۳۷۹)، بررسی نظام ملی حق مؤلف در ایران، انتشارات سروش، تهران.
۱۳. امامی، اسدالله، (۱۳۸۶)، حقوق مالکیت معنوی، میزان، تهران.
۱۴. انصاری، باقر، (۱۳۸۷)، حقوق پژوهش، سمت، تهران.
۱۵. پورنوری، منصور، (۱۳۸۳)، حقوق مالکیت معنوی در دادگاه، مهدحقوق، تهران.
۱۶. جاکوب، سررابین، (۱۳۸۶)، مالکیت فکری، حمید هاشم بیگی، جهاد دانشگاهی، تهران.
۱۷. جمعی از مؤلفین، (۱۳۷۳)، حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزار، شورای عالی انفورماتیک کشور، تهران.

۱۸. حکمت نیا، محمود، (۱۳۸۷)، مبانی مالکیت فکری، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران.
۱۹. درینی، فتحی، (۱۳۷۶)، حقوق مؤلفان، مترجمان، هنرمندان و ناشران در فقه معاصر اسلامی، ترجمه محمودرضا افتخارزاده، نشر هزاران، تهران.
۲۰. شفیعی شکیب، مرتضی، (۱۳۸۱)، حمایت از حق مؤلف (مقررات ملی و بین‌المللی)، خانه کتاب، تهران.
۲۱. شمس، عبدالحمید، (۱۳۸۲)، حقوق مالکیت بر علائم تجاری، سمت، تهران.
۲۲. صادقی، محسن، (۱۳۸۷)، حمایت از ابداعات دارویی و الحاق به سازمان تجارت جهانی، میزان، تهران.
۲۳. صدارت، علی و مهدی نراقی، (۱۳۵۵)، تحول حقوق مالکیت و مالکیت معنوی، انتشارات مرکز تحقیقات، تهران.
۲۴. کین، برایان، (۱۳۸۴)، جنبه‌های حقوقی فناوری ژن، ترجمه رضا نخجوانی و محمدعلی نوری، گنج دانش، تهران.
۲۵. گرباود، (۱۳۷۹)، الفبای حقوق و پدیدآورنده (کپی رایت)، ترجمه غلامرضا لایقی، خانه کتاب، تهران.
۲۶. لایقی، غلامرضا، (۱۳۸۱)، کپی‌رایت در کشورهای پیشرفته صنعتی، خانه کتاب، تهران.
۲۷. محمدی، پژمان، (۱۳۸۶)، قراردادهای حقوق مؤلف در اسلام، دادگستر، تهران.
۲۸. میرحسینی، سیدحسن، (۱۳۸۷)، حقوق اختراعات، میزان، تهران.
۲۹. نوروزی، علیرضا، (۱۳۸۱)، حقوق مالکیت فکری، چاپار، تهران.

ب - مقالات

۱. حبیب، سعید، (۱۳۹۱) و زهرا شاکری، کپی لفت، «نقابی بر سیمای حقوق مالکیت ادبی و هنری»، فصلنامه حقوق، سال چهل و دوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۱، صص ۹۳-۱۱۰.
۲. حبیب، سعید، (۱۳۹۱) و نسیم حنیفی، «بررسی تطبیقی تعریف و معیارهای ثبت طرح صنعتی در قانون مصوب ۱۳۸۶»، فصلنامه مدرس علوم انسانی (پژوهش‌های حقوق تطبیقی)، شماره ۷۵، بهار ۱۳۹۱ ص ۲۵.

۳. صادقی، محسن، (۱۳۸۸)، «مبثی از مباحث حقوق اقتصادی: استانداردسازی محصولات و چالش‌های حقوق مالکیت فکری»، پژوهش‌نامه بازرگانی، شماره ۵۳، صص ۴۹-۹۲.
۴. حکمت نیا، محمود، (۱۳۸۸)، «بررسی فقهی و حقوقی مالکیت فکری»، نشر اقتصاد اسلامی، شماره ۳۳، صص ۱۷۹-۲۱۲.
۵. شبیری، سیدحسن، (۱۳۸۹)، «حقوق مالکیت فکری در آثار مبتنی بر رایانه (برگرفته از رایانه)»، نشریه مدرس علوم انسانی، شماره ۶۷، صص ۱۵۷-۱۹۴.
۶. اعظم احمدبیگی، علی، (۱۳۷۶)، «ارزیابی پیامدهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در حوزه کپی رایت»، مجموعه مقالات همایش بررسی جنبه‌های حقوقی سازمان جهانی تجارت، ۱۵ مرداد ۱۳۷۵، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، صص ۸۵ - ۱۳۷.
۷. ایروانی، محمدرضا، (۱۳۷۴)، «حق ابتکار در فقه اسلامی مقارن»، نامه مفید، ش ۴.
۸. جعفرزاده، میرقاسم، (۱۳۸۵)، «مبانی فقهی مشروعیت حقوق فکری»، مجله تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی (الهیات و حقوق)، ش ۱۹، صص ۶۱-۹۶.
۹. زاهدی، مهدی، (۱۳۷۹)، «حقوق ثبت علائم تجاری: مطالعه‌ای تطبیقی در حقوق ایران و سازمان تجارت جهانی»، مجله پژوهش حقوق و سیاست: نشریه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، سال اول و دوم، شماره ۲ و ۳، صص ۵۵ - ۱۲۵.
۱۰. شبیری، سید حسن، (۱۳۸۲)، «مبانی فقهی مالکیت معنوی نرم‌افزار»، ره آورد نور، ش ۲۳، مؤسسه امام رضا(ع)، صص ۱۸-۲۵.
۱۱. صادقی، محسن، (۱۳۸۱)، «حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای در ایران (با تاکید بر قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزار مال رایانه‌ای مصوب ۴ دی ۱۳۷۹)»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، ش ۲۶.
۱۲. صفایی، سیدحسین، (۱۳۵۰)، «مالکیت ادبی و هنری و بررسی قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان»، فصلنامه حقوق و علوم سیاسی، ش ۶.

۹- منابع

قوانین

۱. قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶.
2. Patent Cooperation Treaty (PCT), 1970.
3. Agreement on Trade-Related aspects of Intellectual Property Rights, (TRIPS Agreement) 1994.
4. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1896.

کتاب

۱. قران کریم
۲. امامی، نورالدین، (۱۳۷۱)، «حقوق مالکیت فکری»، فصلنامه رهنمون، شماره دوم و سوم، مدرسه عالی شهید مطهری.
۳. امانی، تقی، (۱۳۸۷)، قوانین و مقررات حقوق مالکیت فکری، بهنامی، تهران.
۴. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۸۱)، ترمینولوژی حقوق، نشر گنج دانش، تهران.
۵. حبیب، سعید، (۱۳۸۸)، «مالکیت صنعتی ۱»، جزوه درسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران،
۶. حکمت نیا، محمود، (۱۳۸۷)، مبانی مالکیت فکری، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم.
۷. حنیفی، نسیم، (۱۳۹۰)، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد «مطالعه تطبیعی معیارهای حمایت از طرح‌های صنعتی»، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
۸. خمینی، سید روح الله، (۱۴۰۸)، تحریر الوسیله، دارالمکتبه العلمیه، ج ۲، قم.
۹. زرکلام، ستار (۱۳۸۷)، حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری، سمت، تهران.
۱۰. صابری انصاری، بهزاد، (۱۳۸۱)، سازمان جهانی مالکیت فکری، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی تهران: مرکز چاپ و انتشارات.
۱۱. صادقی نشاط، امیر، (۱۳۷۶)، حمایت از حقوق پدید آورندگان نرم افزارهای کامپیوتری، دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک کشور، تهران.

۱۲. صادقی، محسن، (۱۳۸۶)، حمایت از حقوق مالکیت فکری در محیط اینترنت، مؤسسه پژوهش‌های بازرگانی، تهران.
۱۳. عربیان، جواد، (۱۳۸۲)، چشم‌انداز فقهی و حقوقی حقوق مالکیت‌های فکری با تأکید بر دیدگاه فقهی امام خمینی (ره)، پژوهشکده امام خمینی (ره)، تهران.
۱۴. کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۵)، فلسفه حقوق، چ چهارم، شرکت سهامی انتشار، تهران.
۱۵. کانت، امانوئل، (۱۳۸۰)، فلسفه حقوق، ترجمه منوچهر صانعی دره بیدی، نقش و نگار، چ اول، تهران.
۱۶. کریمی، محمدحسین، (۱۳۸۹)، علائم تجاری در حقوق ایران، مجمع علمی و فرهنگی مجد، چ اول، تهران.
۱۷. کلمبه، کلود، (۱۳۸۶)، اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان، ترجمه علیرضا محمدزاده وادقانی، نشر میزان، تهران.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۶۹)، اصول کافی، ج ۲، مترجم: مصطفوی، جواد، کتابفروشی علمیه اسلامی، تهران.
۱۹. لایقی، غلامرضا، (۱۳۸۱)، حق طبع و نشر در کشورهای اسلامی، خانه کتاب، تهران.
۲۰. ماری کرنو، (۱۳۹۰)، فرهنگ تطبیقی حقوق مؤلف و کپی رایت و ایزابل دولامبرتوری و پیر سیرنلی و کاترین وادر، ترجمه علیرضا محمدزاده وادقانی و پژمان محمدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۲۱. مطهری، مرتضی، (۱۳۶۸)، نظری به نظام اقتصادی اسلام، انتشارات صدرا، تهران.
۲۲. معین، محمد، (۱۳۴۵)، فرهنگ فارسی، ج ۳، چ سپهر، تهران.
۲۳. مهدی زاده، حسین، (۱۳۸۹)، ثبت آثار ادبی و هنری و حمایت‌های قانونی، مجمع علمی و فرهنگی مجد، چ اول، تهران.
۲۴. موسایی، میثم، (۱۳۸۵)، آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه مالکیت ادبی و هنری، انتشارات شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.

۲۵. میرحسینی، سید حسن، (۱۳۹۱)، مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی، میزان، چ دوم، تهران.
۲۶. میرحسینی، سید حسن، (۱۳۸۵)، حقوق نشانه‌های جغرافیایی، میزان، چ اول، تهران.
۲۷. وایپو، سری کتاب‌های مالکیت معنوی برای کسب و کار، شماره ۱: علائم تجاری، انتشارات سازمان ثبت اسناد و املاک کشور.
۲۸. هگل، گئورگ ویلهلم فریدریش، (۱۳۷۸)، عناصر فلسفه حق، ترجمه مهبد ایرانی طلب، انتشارات پروین، چ اول، تهران.

مقالات

فارسی

۲۹. استفتائات و نظرات پیرامون مسائل فقهی و حقوقی، استفتاء از آیت الله مکارم شیرازی، فصلنامه رهنمون، مدرسه عالی شهید مطهری، شماره ۲ و ۳، پاییز و زمستان ۷۱.
۳۰. جعفری تبار، حسن، (۱۳۸۶)، «ملک معنی در کنار گفتاری در فلسفه حقوق مالکیت فکری»، فصل نامه حقوق، شماره ۲، صص ۴۱-۸۲.
۳۱. حکمت نیا، محمود، (۱۳۸۸)، «بررسی فقهی و اقتصادی مالکیت فکری»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، شماره ۳۳، صص ۱۷۹-۲۱۲.
۳۲. حکمت نیا، محمود، (۱۳۸۳)، «نظریه کار-مالکیت و کاربرد آن در مالکیت فکری»، مجله نامه مفید، صص ۱۵۱-۱۸۲.
۳۳. حلیمی، عمران، (۱۳۸۴)، «مبانی فقهی و حقوق مالکیت فکری از نگاه مذاهب»، نشریه طلوع، سال چهارم شماره ۶.
۳۴. صالحی، جواد، (۱۳۸۷)، «کپی رایت در بستر قانون و تعامل آن با مبانی فقهی»، مجله دادرسی، شماره ۶۸.
۳۵. فرهنگ طهماسبی، «پژوهشی فقهی در باب مالکیت فکری»، قابل دسترس در <http://old.ido.ir/a.aspx?a=1385023101>
۳۶. گرجی، ابوالقاسم، (۱۳۷۲)، «مشروعیت حق و حکم با تاکید بر حقوق معنوی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۲۹، صص ۱۲۱-۱۳۲.

۳۷. موسوی بجنوردی، محمد، (۱۳۸۷) و عباس مجد، «بررسی فقهی و حقوقی حق تألیف با تأکید بر آرای امام خمینی (ره)»، پژوهشنامه متین، ش ۴۱، صص ۲۱-۴۸.

انگلیسی

38. Pugatch Meir Perez, "The Intellectual Property Debate: Perspectives from Law, Economics and Political Economy", Edward Elgar, (2006).
39. William D. Nordhaus, invention, growth and welfare: A Theoretical of Technological change. Cambridge: M. E. T, press. 1960.
40. Intellectual Property (IP) Rights and Innovation in Small and Medium-Sized Enterprises (August 10, 2004).available at:
>http://www.wipo.int/sme/en/index.jsp?sub_col=sme-doc&cat=patents<
41. Adam Mossoff, "What is Property? Putting the Pieces Back Together", Arizona Law Review, Vol. 45, p. 371, 2003. Available at SSRN: <<http://ssrn.Com/abstract=438780> or doi: 10. 2139/ssrn. 438780.<

امام خمینی (ره):

و از شورای محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و
چه در نسل های آینده که با کمال دقت و قدرت و طایف اسلامی و ملی خود
را ایفا و تحت تاثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و
قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه ای جلوگیری نمایند.

(صحیفه امام ج ۲۱، ص ۴۲۲)

بزهشکده شورای نگهبان

آدرس: تهران، خیابان شهید سپهبد قمری،
کوچه شهید دهقانی نیا (خسرو سابق)، پلاک ۱۲
صندوق پستی: ۱۴۶۳ - ۱۳۱۴۵
تلفکس: ۰۲۱ - ۸۸۳۲۵۰۴۵
info@shora-rc.ir
www.shora-rc.ir